

Відгук

на дисертаційну роботу

Карпової Дарії Євгенівни

«Психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність даної теми обумовлюється трансформацією уявлень молоді про те, які функції і ролі повинні виконувати чоловіки і жінки в шлюбі. Шлюбно-сімейні уявлення молоді відрізняються нечіткістю, невизначеністю, недостатньою наповненістю та стереотипною детермінованістю. Очевидно, що саме актуальність цієї проблематики зумовила вибір теми дисертаційного дослідження Дарією Карповою, яка вивчала уявлення студентської молоді про сімейні ролі як моделі поведінки шлюбних партнерів та психологічні умови їх формування. Обрана авторкою тема дисертаційного дослідження набуває особливої актуальності в контексті того, що вітчизняна статистика щорічно фіксує значний відсоток розлучень, а, отже, нових сімейних трагедій.

Структура та зміст роботи. У вступі здобувачка коректно та виважено представила актуальність теми, об'єкт, предмет дослідження, сформулювала мету та завдання, що цілком відповідають обраній проблематиці та змістовно розкриваються як у теоретичній, так і в емпіричній частинах роботи. Особливої уваги заслуговує наукова новизна та практична цінність отриманих результатів. Наведені відомості щодо апробації роботи, особистого внеску та публікацій якісно доповнюють наукове дослідження. Розкриваючи основний зміст дисертації, авторка у її розділах логічно та послідовно виклала матеріал дисертації відповідно до мети та поставлених завдань.

У першому розділі «Усвідомлення молоддю сімейних ролей як психологічна проблема» дисертанткою здійснено аналіз наукових досліджень та уточнено психологічну сутність сімейних ролей як моделей поведінки подружжя, розкрито зміст та функції уявлень студентської молоді про сімейні

ролі. З'ясовано, що поняття «уявлення молоді про сімейні ролі шлюбних партнерів» відображає стійкі переконання молоді людини, які забезпечують типове реагування на ситуацію ролевого розподілу сімейних обов'язків відповідно до сформованої в неї життєвої позиції. Виявлено, що серед широкого конгломерату проблемних питань підготовки молоді до сімейного життя, не розробленими залишаються питання, що стосуються типології сімейних ролей за інтелектуально-світоглядною, морально-психологічною, інтимно-сексуальною, матеріально-фінансовою і господарською функціями сім'ї. Відсутність науково обґрунтованої інформації про моделі поведінки шлюбних партнерів при реалізації сімейних функцій обумовлює низький рівень знань молоді про сімейні ролі.

Проведена робота дозволила здобувачці узагальнити об'єктивний науковий досвід у пізнанні характеристик та особливостей дослідження сімейних ролей і уявлень про них у студентської молоді, що посприяло з'ясуванню наявних проблемних питань, пов'язаних з предметом дослідження. У свою чергу, це уможливило організацію подальшої взаємодії з предметом дослідження та визначення ефективних методів його дослідження. Тому здобувачкою розкрито характеристику методологічної основи побудови дослідження, обґрунтовано вибір методів, а також психодіагностичних методик дослідницької роботи.

У другому розділі «Детермінанти, що впливають на формування у студентської молоді уявлень про сімейні ролі» наведено результати визначення соціально-психологічних чинників, що впливають на формування уявлень студентської молоді про сімейні ролі: чинники *об'єктивного характеру*: батьківська сім'я молоді людини, близьке оточення (друзі), освітнє середовище закладу освіти, засоби масової інформації, суспільна думка, а також чинники *суб'єктивного характеру*: вмотивованість (прагнення здобути знання про моделі поведінки шлюбних партнерів, оволодіти роллю сім'янина); емоційна рефлексія (ставлення до сімейного життя та обов'язків у майбутній сім'ї); освіченість (наявність знань про сімейно-шлюбне життя); соціальна зрілість (засвоєння

зразкових норм сімейно-шлюбного життя та усвідомлення своєї відповідальності за майбутню сім'ю); темперамент та характер (активність як здатність бути енергійним, діяльним; відповідальність як здатність відповідати за свої вчинки, дії, слова; наполегливість як здатність завзято досягати певної мети; старанність як здатність дбайливо та ретельно виконувати роботу; терплячість як здатність виявляти терпіння під час самовдосконалення та ін.).

Крім того, розкрито можливості закладу вищої освіти щодо формування у студентської молоді уявлень про сімейні ролі. Визначено, що формування у студентської молоді уявлень про сімейні ролі буде ефективним за таких психологічних умов: наявність у студентів бажання розширити свої уявлення про сімейні ролі та обов'язки; наявність у викладачів (кураторів) знань, умінь, навичок та бажання формування у студентської молоді уявлень про сімейні ролі та обов'язки; наявність психологічного інструментарію формування у студентської молоді уявлень про сімейні ролі; розміщення у популярних соціальних сітках психологічних матеріалів про сімейні ролі як моделі поведінки шлюбних партнерів; створення студентських гуртків для вивчення моделей гармонійних сімейних стосунків.

У третьому розділі «Особливості формування у студентської молоді уявлень про сімейні ролі» здобувачкою послідовно розкрито процес обґрунтування типології сімейних ролей як основи для формування уявлень про моделі поведінки шлюбних партнерів, психологічні способи та прийоми формування у студентської молоді уявлень про моделі поведінки подружжя, а також практичні рекомендації майбутнім шлюбним партнерам щодо розподілу сімейних ролей та обов'язків.

Логічно та послідовно відображено процес визначення типології сімейних ролей за інтелектуально-світоглядною, морально-психологічною, інтимно-сексуальною, господарською та матеріально-фінансовою функціями; типологію патологізуючих сімейних ролей, що детерміновані фізіологічною та психічною залежністю особи, а також ролі, що відображають зверхнє та зневажливе ставлення до членів сім'ї.

Розроблено психологічний інструментарій формування у студентської

молоді уявлень про моделі поведінки подружжя. Метою розробки є поглиблення знань студентської молоді про важливі сімейні ролі та усвідомлення моделей поведінки шлюбних партнерів, що здатні впливати на гармонію сімейного життя. За структурою психологічний інструментарій складається з двох блоків лекційних та практичних занять: 1. Позитивні сімейні ролі (мета – формування уявлень студентів про сутність та типологію важливих сімейних ролей та сфери їх розподілу). 2. Патологізуючі сімейні ролі (мета – формування уявлень студентів про сутність та типологію патологізуючих сімейних ролей).

Аналіз результатів експериментального дослідження, отриманих під час практичної реалізації авторської розробки та опрацьованих методами математичної статистики, дає можливість зробити висновок про її ефективність.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, сформульованих у роботі Карпової Д. Є., цілком відповідає тому рівню сучасних дисертаційних робіт. Здобувачкою проаналізовано достатню кількість сучасних і класичних першоджерел вітчизняних та зарубіжних авторів. Зміст дисертаційного дослідження засвідчує ґрунтовне знайомство авторки з науковою літературою з обраної проблеми, її вміння систематизувати джерела, критично їх розглядати, аналізувати зміст, виокремлювати суттєве щодо проблеми дослідження. Формулювання об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження є чітким і конкретним та здійснене на належному науковому рівні. Заслуговує на позитивну оцінку підбір і застосування методичного апарату дослідження проблеми формування у студентської молоді уявлень про сімейні ролі, що забезпечили надійність і високу вірогідність отриманих результатів.

Одним із найбільш вагомих досягнень дисертації є обґрунтування типології сімейних ролей як основи для формування уявлень про моделі поведінки шлюбних партнерів, а також розробка психологічного інструментарію формування у студентської молоді уявлень про моделі поведінки подружжя. Дослідницька вибірка є, на наш погляд, репрезентативною. У роботі чітко сформульовано наукову новизну, адекватно представлено теоретичну та практичну значущість одержаних результатів. Отримані дослідницькі

результати, на нашу думку, є досить вагомими як для сімейної, так і для педагогічної психології, пройшли належну апробацію на наукових конференціях, представлені в наукових публікаціях. Матеріал дисертації добре структурований, а результати і виявлені особливості детально проаналізовані.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Уперше запропоновано теоретичне та емпіричне розв'язання проблеми формування уявлень про сімейні ролі у студентської молоді. Зокрема, здобувачкою вперше: обґрунтовано типологію сімейних ролей за інтелектуально-світоглядною, морально-психологічною, інтимно-сексуальною, господарською та матеріально-фінансовою функціями сім'ї, що сприяє розширенню уявленню молоді про моделі поведінки шлюбних партнерів; з'ясовано соціально-психологічні чинники, що сприяють усвідомленню молоддю сімейних ролей; визначено психологічну структуру уявлень студентської молоді про сімейні ролі. Крім того, подальшого розвитку набули наукові уявлення про роль батьківської сім'ї у формуванні майбутнього сім'янина; психологічні умови формування уявлень про них в умовах закладу вищої освіти

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання отриманих результатів для підготовки молоді до сімейного життя. Розроблено психологічний інструментарій формування у студентської молоді уявлень про моделі поведінки подружжя, метою якого є поглиблення знань здобувачів вищої освіти про позитивні та патологізуючі сімейні ролі та усвідомлення моделей поведінки шлюбних партнерів, що здатні впливати на гармонію сімейного життя. Обґрунтовано практичні рекомендації майбутнім шлюбним партнерам щодо розподілу сімейних ролей та обов'язків, які відображають науково обґрунтовані пропозиції, виконання яких буде сприяти запобіганню сімейних конфліктів, пов'язаних з розподілом сімейних ролей та обов'язків. Запропоновано психологічні засоби формування уявлень особистості про сімейні ролі та обов'язки, а також психологічну методику «Діагностика сімейних ролей подружжя» (свідоцтво про реєстрацію авторського права № 97934 від 09.06.2020 р.). Отримані теоретичні та емпіричні матеріали

дисертаційного дослідження можуть бути використані у процесі підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія, зокрема, в процесі викладання таких дисциплін, як «Сімейне консультування» та «Психологія сім'ї».

Дисертаційна робота складається зі вступу, семи розділів, висновків та списку використаних джерел. У змісті дисертації дотримано системності та каузальної послідовності викладу фактів і внутрішньої логіки їх висвітлення.

Результати дисертаційного дослідження з достатньою повнотою відображено у 16 наукових працях, із них: 4 наукові статті (1 – у співавторстві) – у фахових виданнях України в галузі психології; 1 розділ (у співавторстві) – у монографії; 1 стаття (у співавторстві) – у зарубіжному науковому періодичному виданні держави, яка входить до Європейського союзу; 9 публікацій (із них 3 – у співавторстві) – у матеріалах наукових конференцій; 1 наукова праця (у співавторстві) – додатково відображає наукові результати.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, високий теоретико-методологічний рівень проведеного дослідження, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження, побажання та рекомендації:

1. У процесі теоретичного дослідження здобувачка дійшла висновку, що основними функціями сім'ї (таблиця 1.1) є виховна, економічна (матеріально-фінансова), господарсько-побутова, емоційно-психологічна, інтелектуально-світоглядна, сексуально-репродуктивна, соціального контролю, проте у розділі 3 типологія сімейних ролей визначалася для опису понять за інтелектуально-світоглядною функцією сім'ї, морально-психологічно, інтимно-сексуальною функціями сім'ї, господарською та матеріально-фінансовою функціями сім'ї. Потребує пояснення, чому при визначенні моделей поведінки подружжя поза увагою залишилися такі функції як виховна та соціального контролю.

2. При обґрунтуванні психологічної структури уявлень молоді про сімейні ролі, здобувачка, крім когнітивного та емоційно-оцінного компонентів, третім виокремила поведінковий компонент (рис. 1.1). На нашу думку, зважаючи на те, що мова йде про уявлення молоді, цей компонент доречніше було б назвати

ідентифікаційним, що відображає процеси ототожнення себе з роллю майбутнього сім'янина.

3. Незважаючи на достатньо презентабельну характеристику у змісті дисертації психологічних способів та прийомів формування у студентської молоді уявлень про моделі поведінки подружжя, дослідниці варто було б їх подати і у загальних висновках.

4. Вважаємо, що у процесі дослідження здобувачці доцільно було б звернути більше уваги на обґрунтування переліку сімейних ролей як моделей батьківської поведінки.

Водночас, зазначені пропозиції та зауваження не знижують загальної наукової та практичної значущості дослідження. Аналіз дисертаційної роботи й опублікованих наукових праць дисертантки дає підставу стверджувати, що на захист представлена самостійна, цілісна науково-дослідна робота з актуальної психологічної проблеми, яка виконана на належному теоретично-практичному рівні, є завершеною науковою працею і в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему.

З огляду на вищесказане, можна зробити загальний висновок, що дисертація Карпової Дарії Євгенівни «Психологічні умови формування уявлень про сімейні ролі» є значним внеском у розроблення актуальних проблем психології сім'ї. Дисертаційна робота відповідає вимогам п.10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 року, а її авторка Карпова Дарія Євгенівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Опонент

Зав. кафедри психології розвитку та консультування
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, доктор
психологічних наук, професор

[Handwritten signature]

Г.К.Радчук

[Handwritten signature]
Г.К.Радчук

